

Text ARTE RE Terezín

Autorka: Denise Dismer

TC 10:00:12

Terezín – název tohoto města je celosvětovým symbolem nacistické vyhlazovací mašinerie.

TC 10:00:22 Michaela Vidláková

„Když dnes přijedu do Terezína. Je to takové ospalé, tiché městečko.“

TC 10:00:29

Město je dnes zároveň bydlištěm lidí a památkem holocaustu – a hrozí mu, že zchátrá.

TC 10:00:39 Jan Roubínek

„Památník Terezín nemůže pečovat o všechny budovy ve městě, aby tak byla uchována připomínka událostí druhé světové války.“

TC 10:00:51

Nikdo nechce investovat do dalšího zachování bývalého židovského sběrného tábora - brzy však může být pozdě.

TC 10:00:59 Michaela Vidláková

„Alespoň budovy by měly vypadat stejně jako tenkrát, aby si je lidé, kteří sem přijedou, mohli do jisté míry představit.“

NÁZEV

TC 10:01:28 ESTABLISHER Michaela Vidláková

TC 10:01:38

Michaela Vidláková na nádraží Bubny nacházejícím se na okraji Prahy. Před osmdesáti lety se sem dostala společně se svými rodiči – pětiletá židovská holčička ve městě obsazeném Němci.

TC 10:01:55 Michaela Vidláková

„Samozřejmě jsme už sem šli pod dozorem. Dohlíželi na nás čeští policisté. Ale vždycky byl někde i nějaký esesák. Dával rozkazy a tak. To jsem skoro nevnímala, Pro mě bylo důležité, že mě tatínek držel za ruku.“

TC 10:02:23

V létě 1942 byli deportováni její prarodiče a v prosinci musela do transportu nastoupit i Michaela Vidláková se svými rodiči.

TC 10:02:36 O-Ton Michaela Vidláková

„Batoh mám dnes také. Ale o něco menší než tenkrát.“

TC 10:02:48 O-Ton Michaela Vidláková

„Byli jsme zaregistrováni na shromaždišti. Pak jsme přestali být lidmi, stali jsme se čísly. Dva a půl roku jsme byli jen čísla. A číslo, to se dá snadno vyškrtnout.“

TC 10:03:04

Dnes 85letá žena (narozena 30. prosince 1936) byla spolu s dalšími asi 1000 lidmi vtěsnána do vlaku.

TC 10:03:19 Michaela Vidláková

„Po této koleji jsme v prosinci 1942 jeli do Terezína. Když jsme odjížděli, tak nám nikdo ani nezamával. Ano, domov zůstal tady, žádný domov už pro nás neexistoval.“

TC 10:03:57

Do Terezína bylo od roku 1941 deportováno přibližně 140.000 Židů z území Československa, z Německa a dalších evropských zemí. Sběrný tábor byl přestupní stanicí na cestě do vyhlazovacích táborů.

TC 10:04:15

Pro nacisty plnil Terezín ještě jednu funkci: sloužil k zastírání pronásledování a vyvražďování Židů. Nacisté zde natočili propagandistický film s názvem „Vůdce daroval Židům město“. Při návštěvě Terezína se nechal dokonce oklamat i Mezinárodní červený kříž.

TC 10:04:40 Michaela Vidláková

„Nacisté chtěli tehdy ukázat, že se nám daří dobře. A proto byl Terezín vlastně zneužit jako ukázkový tábor. Ukázalo se, nakolik může film i lhát.“

TC 10:04:58

Filmová atmosféra doznívá

TC 10:05:08

Co však tyto záběry neukazují: Aby ghetto nepůsobilo tak přeplněným dojmem, nechala SS před natáčením deportovat a zavraždit další tisíce vězňů.

TC 10:05:24

Ve skutečnosti vedly otrěsné životní podmínky v Terezíně k tomu, že téměř čtvrtina vězňů zemřela už tady.

TC 10:05:34 Michaela Vidláková

„Dnes je to malé, ospalé, normální městečko s obchody a parkem, kde se můžete procházet. Malé městečko. Tehdy to bylo ghetto. Přeplněné.“

TC 10:05:56 Michaela Vidláková

„Celou dobu jsme byli pod tlakem. Věděli jsme, že jsou vypravovány transporty, ale nevěděli jsme, kam. Neustále jsem se bála, aby rodiče nebyli beze mě někam deportováni. Nebo abych nejela já s dalšími dětmi. Takže to byl neustálý stres a strach.“

TC 10:06:27

Michaela Vidláková do Terezína pravidelně jezdí. Dnes vystoupí s projevem na slavnostním předávání cen. V době ghetta byli Židé ubytováni ve všech budovách, současně zde bylo uvězněno přes 58 000 osob. Původní obyvatelstvo bylo již dříve nuceně vysídleno.

TC 10:06:52 ESTABLISHER Jiří

TC 10:07:02

Český název pro německý Theresienstadt je Terezín. Jiří Hofman zde žije od roku 2013. Před pěti lety (listopad 2017) koupil tento dům nedaleko hřbitova.

TC 10:07:16 Jiří Hofman

„Prisma Terezína jako koncentračního tábora je pořád živé, a tak zde nikdo moc bydlet nechce. To znamená, že ceny tady, aspoň před několika lety byly extrémně nízké, nebo nižší. Takže se to za ty peníze nedalo nekoupit, tak bych to řekl.“

TC 10:07:34

Domek v zeleni ve spojení s živým, malým městem – to je sen Jiřího a jeho ženy Jany. Budoucnost své rodiny vidí v Terezíně.

TC 10:07:49 Jana Hofman-Formanková

„My jsme si to tady zamilovali opravdu od začátku. Když jsme se tu objevili, tak to byla taková láska, že jsme si řekli, že tenhle domek je to, co chceme.“

TC 10:07:59 Jiří Hofman

„V běžně velkém městě bych si v životě nemohl dovolit koupit takový barák.“

TC 10:08:05

Jiří Hofman je historik a vede místní turistickou kancelář. Dnes žije v tomto historickém pevnostním městě ležícím asi hodinu cesty severně od Prahy zhruba 1800 obyvatel.

TC 10:08:20 Jiří Hofman

„Děje se toho tady spousta. Poznal jsem tady spoustu lidí, se kterými jsem dodnes, takže to vůbec nebyl problém se do toho města začlenit.“

TC 10:08:30

Po druhé světové válce se v bývalém rakouském posádkovém městě usídlila československá armáda. Po jejím odchodu po roce 1990 počet obyvatel klesl. Jiří Hofman doufá, že se tento trend podaří zvrátit. Prodavačka v pekařství žije ve městě teprve krátce.

TC 10:08:57 prodavačka

„Já Terezín vnímám jako historii z doby Marie Terezie. Jako obyčejný člověk, který zná spíše historii jak České republiky, tak Evropy a zajímám se o to. Ty čtyři roky, co tady bylo ghetto, vůbec nevnímám.“

TC 10:09:18

Na celém světě je však město symbolem nelidskosti a utrpení.

TC 10:09:23 Jiří Hofman

„Místní lidi poměrně negativně vnímají to, že Terezín je jednostranně vnímán jenom jako židovská památka ghetta. Oni chtějí ukázat, že jejich město je živý. Ale když vám někdo klepe šestkrát denně na dveře, že se chce jít podívat k vám do sklepa, protože tam zrovna byl zavřený x y, tak na to jsou místní poněkud vysazení.“

TC 10:09:45

Jiřího Hofmana fascinuje historie a architektura pevnostního města z 18. století. Zodpovídá za městské muzeum v Terezíně. Skupiny návštěvníků, s nimiž se zde devětatřicetiletý muž (nar. 1. 9. 1983) setkává, mají o historii města často zkreslené představy.

TC 10:10:06 Jiří Hofman

„Od jednoho učitele jsme dokonce slyšeli, že Terezín postavil Adolf Hitler, aby měl kam zavřít Židy. Druhý takový nešvar je ten, že tím, že si to lidi zkratkovitě spojují s koncentračním táborem, tak v těch svých představách chtějí vidět koncentrační tábor. Koncentrační tábor v té klasické v uvozovkách verzi znamená dřevěný baráky, ostnatý drát, strážní věže atd. atd. A pak přijedou do Terezína a zjistí, že tady nic z toho není, že je tady obyčejný město. Stojí na náměstí, tam chodí lidi, chodí do obchodů, bydlí tady, venčí psy, a tak jsou zklamaní, protože to není ten koncentrák, který chtěli vidět.“

TC 10:10:55

Nacisté využili architekturu pevnostního města. Valy umožňovaly střežit ghetto minimálním počtem příslušníků SS.

TC 10:11:06

V době rostoucího antisemitismu v Evropě nabývá Terezín jako vzpomínkové místo na významu. Zásadní otázka zní: Jak může být v budoucnu město živým místem pro život a zároveň památkem?

TC 10:11:26 Michaela Vidláková

„Myslím, že sem jezdí hodně turistů, a je pro ně důležité, aby si udělali představu, jak to vypadalo, jak se z tak malého města mohl stát koncentrační tábor. Takže si myslím, že

má smysl to tu opravit a zachovat tak, jak to tu tehdy vypadalo.“

TC 10:11:54

V Terezíně zemřelo přibližně 33 500 vězňů, většinou na podvýživu a nemoci. Michaela Vidláková se jako dítě nakazila tyfem, spálou a spalničkami.

TC 10:12:07 Michaela Vidláková

„Ten nápis je pořád trochu vidět. Zde byla ošetrovna a myslím, že tohle bylo okno mého pokoje. A byl tam se mnou jeden chlapec, který měl těžkou furunkulózu. To jsou hnisavé vředy po celém těle. Byl o několik měsíců mladší než já. Byla jsem jedináček a vždycky jsem chtěla mít bratra. A také on byl deportován. A tak už žádného bratra nemám.“

TC 10:12:56 Michaela Vidláková

Můžu se jen ptát, proč právě já jsem přežila. Ale na to se ptá každý, kdo přežil. Proč já? Proč právě já a ne ti ostatní?

TC 10:13:12

Žena přeživší holocaust cítí, že je vůči zavražděným její povinností podávat zprávu o minulosti. Dnes se setkává se dvěma mladými Němci, kteří v Památníku Terezín končí roční dobrovolnickou službu.

TC 10:13:28 O-Ton Michaela Vidláková

„Děkuji!“

TC 10:13:30 Hannah

„Dáte si do kávy cukr?“

TC 10:13:34 Michaela Vidláková

„Mám tak sladký život, že žádný cukr nepotřebuji.“

TC 10:13:40 Arthur

„Chtěl jsem vám ukázat, že pořádáme workshop, kde dětem přibližujeme různé osobnosti. A jednou z nich je váš otec.“

TC 10:13:55 Michaela Vidláková

„A tady pracoval... To je můj táta, jeho máma, moje babička a to jsem já!“

TC 10:14:04 Arthur

„Ano, to jste vy!“

TC 10:14:06

Michaela Vidláková je poslední německy mluvící pamětnice, se kterou zde mladí lidé spolupracují. Hannah a Arthur nabízejí školním třídám prohlídky bývalého ghetta.

TC 10:14:22 Arthur

„Rozhodně si uvědomuji, že to, co říká paní Vidláková nebo jiní pamětníci, má mnohem větší dopad, a proto tomu posluchači věnují mnohem větší pozornost, než kdybychom například dělali běžnou prohlídku bývalého ghetta.“

TC 10:14:45

Také zde na radnici byli židovští vězni vystaveni velmi stísněným podmínkám. Robert Czetmayer vede odbor rozvoje. Utváření budoucí podoby Terezína je složité.

TC 10:15:01 Robert Czetmayer

„Chceme připomínat tyto události, ale samozřejmě chceme i podpořit rozvoj cestovního ruchu i ve městě. Protože v Terezíně nemůže být žádná fabrika, žádné obchodní centrum. Tady nemůže být nic jiného, protože město je památka. Když dáme dohromady zeleň a náměstí, tak Terezín může být klenot a já tomu věřím.“

TC 10:15:24

Některé historické budovy byly zrekonstruovány, jiné zchátraly. Jako tato kasárna z roku 1782, kde byly v době ghetta zavřeny ženy a děti. Od odchodu československé armády na konci 90. let 20. století jsou prázdné.

TC 10:15:49 Robert Czetmayer

„Statik před sedmi lety říkal, že na to máme pět let, a měl pravdu. Kdybychom ten objekt předběžně nějakým způsobem nestabilizovali - krovy nebo některé části stavební konstrukce - tak by možná už spadl. To jsou věci, které neřešíte za pracovním stolem, máte je v hlavě čtyřicet hodin denně, sobota, neděle, to je jedno. Takže jsem optimista, za dva roky už asi ale nebudu.“

TC 10:16:19

Město Terezín má ročně k dispozici asi 200 000 eur na obnovu budov. Podle odhadů by náklady na renovaci tzv. Drážďanských kasáren stály přes 60 milionů eur, tedy 300krát tolik. Robert Czetmayer vypracoval plán využití a doufá v investory.

TC 10:16:41 Robert Czetmayer

„Abychom sem dostali mladou generaci, tak čtyřicet procent ploch se dá využít pro bytovou výstavbu a druhou část budeme využívat pro komerční účely, pro různé instituce atd. A tady v těchto místech, jak stojíme, chceme připomenout fotbalová utkání během druhé světové války.“

TC 10:17:04

Filmová atmosféra doznívá

TC 10:17:29

Také v těchto kasárnách natáčela SS propagandistický film. Nacisté nutili židovské vězně, aby hraním fotbalu předstírali normální život.

TC 10:17:48 Jiří Hofman

„Svým způsobem je to jedno z nejsymboličtějších míst v Česku a přitom je to jedna z největších ostud České republiky, že to nechali takto dojít.“

TC 10:18:03

Židovský režisér a téměř všichni nedobrovolní účastníci byli nakonec deportováni do Osvětimi a zavražděni v plynových komorách - včetně mnoha dětí.

TC 10:18:25 Jiří Hofman

Co může být lepší připomenutí i pro oběti z druhé světové války než do těch prostor přivést zpátky život.

TC 10:18:34

Pro koncepci využití města se žádný sponzor doposud nenašel.

TC 10:18:41

Na rozdíl od mnoha obyvatel Terezína se Jan Roubínek nedokáže s minulostí Terezína jako ghetta vyrovnat. Je historik a Žid. Jeho předkové byli do Terezína deportováni.

TC 10:18:58 Jan Roubínek

„Ani jsme neuvažovali o tom, že bychom se sem přestěhovali. Bylo by to levné, praktické a velmi blízko mého pracoviště. Město vyzařuje negativní energii. Ale nakonec si na to člověk zvykne, zvláště když tu pracuje jako já a jezdí sem každé ráno.“

TC 10:19:37

Jan Roubínek je ředitelem Památníku Terezín. Jeho sídlo se nachází kousek od Terezína v Malé pevnosti, která nacistům sloužila jako vězení gestapa pro politické vězně. Jak vnímá chátrání historických budov v centru města?

TC 10:19:58 Jan Roubínek

„Historie Drážďanských kasáren, kde se za druhé světové války odehrávaly fotbalové zápasy, je dobře známá. Ale jako Památník tuto budovu nepotřebujeme. Naše možnosti jsme již vyčerpali. V posledních pěti letech jsme ve městě získali dvě budovy. Náš rozpočet je omezený, víc dělat nemůžeme.“

TC 10:20:35

Podle Jana Roubínka se připomínka holocaustu může konat kdekoli - nemusí to být nutně místa utrpení. Terezín však zanechal v historii jeho rodiny stopu - zejména tato budova, kde se nacházelo krematorium.

TC 10:20:54 O-Ton Jan Roubínek

„Moje babička sem přijela s rodiči v prosinci 1942 a zůstali tu rok. Pak byli deportováni do Osvětimi-Březinky. A během roku, který zde strávili, pracoval můj pradědeček Emil Pollak v krematoriu. Nevím přesně, jakou práci dělal. Nepřežil.“

TC 10:21:27

V dobách vysoké úmrtnosti zde bylo denně zpopelněno více než 140 mrtvých.

TC 10:21:38 O-Ton Jan Roubínek

„Ať už se s tímto místem stane cokoli, ať už zůstane památníkem, nebo se z něj stane Disneyland... Pro nás bude vždy místem smrti.“

TC 10:22:03

Terezín je neoddelitelně spjat s minulostí a industrializovaným masovým vražděním Židů - ale když tu někdo žije delší dobu, má tendenci to v každodenním životě přehlížet. Pozemek rodiny Hofmanových sousedí přímo s místem, kde stálo krematorium.

TC 10:22:25 O-Ton Jana Hofman-Formanková

„Vůbec nás to neovlivňuje. Jediné, co tady pozorujeme, jsou návštěvníci, kteří míří na návštěvu krematoria. Ale na to si člověk zvykne. A proto tady máme ten živý plot, který nám dělá nějaké to soukromí tady na zahrádce.“

TC 10:22:45

Pět minut chůze od rodinného domu se nachází koleje. Odtud byly na východ deportovány desetitisíce vězňů.

TC 10:23:08 Michaela Vidláková

„Na tomto místě lze sotva co říct. Tady to byl konec toho ještě víceméně života, protože lidi zde nacpali do dobytčáků a když se pak otevřely dveře, tak byli v Osvětimi, kde většina z nich šla rovnou do plynové komory.“

TC 10:23:46 Michaela Vidláková

„Například odsud byli deportováni moji prarodiče. Byli zavražděni ve vyhlazovacím táboře, samozřejmě.“

TC 10:24:03

Rozsah nacistického masového vraždění vyšel najevo až na konci války.

TC 10:24:12 Michaela Vidláková

„V dubnu 45 sem po této koleji přijel transport vězňů, kteří byli evakuováni z jiných táborů. A viděla jsem lidské trosky. Už to nebyli lidé. Měli takové velké, smutné oči. Byli ostříhaní, oblečení jen do kůže, kostí a hadrů. A to mě strašně šokovalo. Samozřejmě, bylo mně osm a půl.“

TC 10:24:55

Prarodiče z otcovy a matčiny strany a mnoho dalších příbuzných nacisté zavraždili. Pouze necelých 17 % Židů deportovaných do Terezína přežilo druhou světovou válku - včetně Michaely Vidlákové a jejích rodičů.

TC 10:25:15 Michaela Vidláková

„Snažím se z toho vytěžit něco, co je pro můj život důležité i dnes. Vždyť můžu být jenom šťastná. Mám co jíst. Mám dobré přátele. O to víc si to můžu užívat, když vím, kolik lidí si to tady užívat nemohlo. Takže si myslím, že jsem si zachovala optimismus. Prostě se snažím vzít si z toho to dobré.“

TC 10:25:55

Po válce Michaela Vidláková odmaturovala a vystudovala biologii, poté pracovala ve výzkumné laboratoři. Má jednoho syna a jednu vnučku. Dodnes jí dodává sílu láska dávno zemřelých rodičů. K pátým narozeninám jí otec daroval tohoto dřevěného pejska.

TC 10:26:17 O-Ton Michaela Vidláková

„Dokáže dokonce kousat blechy. To byl důkaz, že táta opravdu umí soustružit na soustruhu, že umí vrtat, že umí precizně zacházet se dřevem. Aby mohl být přijat jako řemeslník a měl tak velkou šanci zůstat v Terezíně a nebýt hned zařazen s rodinou do transportu.“

TC 10:26:54

Dřevěný pejsek zachránil rodinu před vyvražděním...

TC 10:26:58 O-Ton Michaela Vidláková

„Můj miláček!“

TC 10:27:04

... protože řemeslníky nacisté potřebovali.

TC 10:27:12 Michaela Vidláková

„A tady je další narozeninový dárek z Terezína. Tohle je foukací harmonika Hohner.“

TC 10:27:30 Michaela Vidláková

„To byla jedna z mládežnických hymen v Terezíně. Těch hymen bylo několik. Ale tahle byla ta z našeho dětského domova.“

TC 10:27:49

V Muzeu ghetta Památníku Terezín se koná slavnostní předávání cen pro mladé výtvarníky - čas na vystoupení Michaely Vidlákové. Pětaosmdesátiletá žena sem přijela z Prahy, přestože před několika dny upadla a stále má na obličeji hematom. Její rodiče už v šedesátých letech na akcích vyprávěli o době strávené v ghettu a o holocaustu. Po jejich smrti Michaela Vidláková v této práci pokračovala. V poslední době se počet žádostí zvýšil - protože většina ostatních pamětnic a pamětníků už nežije nebo je příliš stará na veřejná vystoupení.

TC 10:28:37 Michaela Vidláková

Uprostřed té bídy koncentračního tábora, sběrného tábora, kterým byl Terezín, je možno tak úpěnlivě se držet kultury a já si myslím, že to byla právě jedna z věcí, která pomáhala udržet lidskou důstojnost, udržet naději. To všechno jsme vnímaly i my malé děti.

TC 10:29:09 Jan Roubínek

„Pouze díky vyprávění pamětníků můžeme jako Památník vytvářet k období ghetta osobní přístup. To je nesmírně důležité a bude velmi obtížné v tom pokračovat, když už mezi námi nebudou

TC 10:29:35

Když pamětnice a pamětníci už nemohou z první ruky vyprávět o tom, co zažili, je o to důležitější význam Terezína jako místa paměti. To však pro jeho obyvatele i nadále zůstává břemenem.

TC 10:29:53 Jiří Hofman

„O druhé světové válce víme téměř všechno, můžeme sledovat osudy jednotlivých vězňů.

Historie před druhou světovou válkou je absolutně ztracená a zapomenutá. Historie ghetta se samozřejmě smazat nedá, neměla být ale ta jediná, kvůli které se do Terezína přijíždí.“

TC 10:30:23

Michaela Vidláková se ve své vzpomínkové a osvětové práci zaměřuje na mladé lidi.

TC 10:30:33 Michaela Vidláková

„Když mladí lidé pochopí, že jsme také lidé. A že lidé byli mučeni a vražděni. Když si včas uvědomí, že bychom si měli být rovni, tak to je úloha Terezína, že vysvětlíte, kam vede antisemitismus.“

TC 10:31:04

Když Michaela Vidláková vypráví o svém pobytu v Terezíně, hltají Arthur a Hanna každý detail. Její matka zasadila s dětmi z ghetta tento strom. Mezitím odumřel - ale jeho odnože dnes rostou po celém světě.

TC 10:31:23 Michaela Vidláková

„Těch stromů je několik, protože sem přišlo hodně návštěvníků. A když slyšeli tento příběh, často si odnášeli semínka, aby předali tu památku dál. Je to velmi silný symbol. Je to symbol památky zavražděných dětí.“

TC 10:31:45

Když už nebudou moci žádní přeživší připomínat holocaust, budou muset tento úkol převzít kremační pece, budovy a koleje: Památníky jako Terezín pak budou opravdu nepostradatelné.